خۆپێشاندان وەک مافێک …
پارێزەر: لوقمان مصطفى صالح

بەشی هەرە زۆری هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان بە تایبەتیش توێژی مامۆستایان و فەرمانبەران بێزاربوون لە بەڕیوەبردنی ئەم جۆرە سیستەمە لە دەسەڵات، بێزاربوون لەم هەموو قەیران و سیاسەتی چەوت وململانێی بێ مانای لایەنە سیاسییەکان،کە بەردەوام دووچاری ماڵوێرانیی کردوون. هەر بۆیە ئەم چین و توێژانە بۆ چاککردنی بارودۆخی ژیان و گوزەرانی خۆیان، هیچ بژاردەیەکیان لەبەردەستدا نییە، ئەوە نەبێت بێنە سەر شەقامەکان و بە دەنگی بەرز گوزارشت لە داواکارییەکانیان بکەن. شەقامەکان بکەن بەو شوێنەی لەوێوە هاوارو ناڵەیان بگەیەنن بە گوێی دەسەڵاتداران و داوای مافە رەواکانیان بکەن.داوای کرێی ماندووبوونی خۆیان بکەن،داوای مووچەی بەناو پاشەکەوتکراویان بکەن.

لە راستیدا هۆکارگەلێکی زۆر هەیە بۆ ئەوەی هاوڵاتیان خۆپیشاندانی لە پێناودا بکەن، بەڵام هیچ هۆکارێک ناگاتە ئەوەی کە قووتی ماڵو منداڵت بگرن و خۆیان تێرو تۆ برسیکەن! بی دەنگ بوون لە ئاست ئەم زوڵمە هەرچی دەسکەوتی راپەرینی خەڵکی کوردستان هەیە دەخاتە بەر مەترسییەکی راستەقینەوە، بەردەوام بوون لە سەر ئەم ڕیتمەی بەڕێوەبردنی دەسەڵات لە حوکمڕانی کارەساتی گەورەی بە دوادادەت.

بەڵام لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا شارەزایان پێیانوایە دەسەڵات یان حکومەت، زۆرجار هۆکارە بۆ گۆڕینی خۆپیشاندانی ئاشتیانە بۆ خۆپیشاندانێک کە تووندوتیژی و پەشێوی لێ بکەوێتەوە، بەوەی داواکاری خۆپیشاندان پشتگوێدەخەن و جێبەجێی ناکەن و بەدەم هیچ داواکارییەکەوە نایەن. ئەم پشتگوێخستن و جێبەجێ نەکردنە بە داخوازی خۆپیشاندەران، وا لە خۆپیشاندەران دەکات بیر لە شێوازی دیکە و میکانیزمی تر بکەنەوە بۆ گەیاندنی داواکارییەکانیان. بیر لەوە دەکەنەوە بە جۆرێکی تر خۆپیشاندان بکەن کە کاریگەری زیاتری هەبێت و حکومەت ناچار بە گوێگرتن و جێبەجێکردنی داواکارییەکانیان بکات، هەروەک ئەوەی کە ئێستا لە هەرێمی کوردستاندا دەگوزەرێ،خەڵکەکە بە ئاشتیانە دێنە سەر سەقام خۆپێشاندان دەکەن و داوای مافی خۆیان دەکەن،کەچی زەبروزەنگ و بەبکرێگیراوانی لایەنێکی سیاسیش لە قەڵەمیاندەدەن و دەڵێن دەستی دەرەکی لە پشتەوەیە!

دەبێت حکومەت ئەوە بزانێت هەر خۆ پێشاندانێک تێزێکە بۆ پرسەکانی ئازادی ڕادەبرین و گردبونەوه ومانگرتن و خۆپیشاندانی ئاشتیانە بە

توندووتیژیسـو، روایـیـدان ب بـوونی چمکـی دیموکراسـی ل
هرمدا،لردا دسات ب وسپیکردنوی خی و جگیرکردنی بنما
سـرتاییکانی ئم چمک دب پشانـدانی ئدایکـی بـاش بووی
دروابـدات ئویـش تنهـا بی هی پارزگاریـان لبکـات
وئامژگـاری بـات و دق یاساییکـان بـداتو ب گـوی خک
نـازیکدا، ب ئوی خ پشانـدانکان سـرنکشت ب کـارکی ن
خوازراوو مافی گشتی پشل نکات،چونک ئم چمکان ب کگه و
گزی بهزی هر دساتکی دیموکراتی دادنرن.ل برئوی ئم
گزان یان ئو ماف و چمکان پرنسیپی سرتایین ب باوربون
ب بشداری تاککانی کمگ ل داواکردنی ماف و ئازادیکانیان.
ئمش ب روونـی ل کوتنـامو بگنـام نودوتیکـان دا
جختی لکراوتو. تنانت ئو وتاتانی ک واژوویان لسر ئو
بگنامو کوتنام نودوتیان کردو، گوایو ملکچن
ب ج بج کردنی ئم ماف و چمکان ب شویك دبت ل دستوری
بنتـی و یاساکانیـان ب تواوی و دوور ل هر پشلکـاری و
سـنورداركردنك نـگ بـداتو. سـرتا پویسـت ئو بیـن
خپیشاندان ماف، ل جانامی نودوتی ب مافکانی مرق، وك
مـافکی سیاسـی دانـی پـدانراوو بشک ل مـافی (ئـازادی را
دربیـن)، هروهـا بشک ل مـافی (بشـداری سیاسـی). مـافی
ادربینی ئاشتیان ب یکك ل ماف سروشتیکانی مرق دادنرت
ک جاری گردونی مافکانی مرق ل سای (1948) جختی لکردتو.
هروك ل هردوو پیمانی نودوتی تایبتن ب ماف مدنی و
سیاسـی و کمایتیکـانی ب روونـی ئامازیـان داو ب
دسبرکردنی ماف و ئازادی ادبین ب شویك ک ب یاسا ك
بخرت و دژ نبت لگ سیستم و ئادابی گشتی، ل ماددی (21)ی
پیمانی نودوتی تایبت ب ماف مدنی و سیاسیکاندا هاتو
((مافی گردبونوی ئاشتیان دان پیانراو، نابت هیچ لمپرك
لبردم ئو مافان هبت و دبت ئم ماف ب پی یاسا ك
بخرت)). ل کومگ دیموکراتیکان ووشونی پویست دادنرن ب
پاراستنی ئاسایشی نتوویی و ئاداب و تندروستی و سلامتی گشتی،
هروهـا ووشـونی تـایبتیش دادنـرـن ب پاراسـتنی ئـازادیی
گشتیکان و گوزارشت تایبتیکان.
بیاری ژمار (59) (د ـــ 1) ل کوتی ل 14 دیسمبر 1946 ک ل
کمی گشتی نتو یکگرتوکان (خولی یکم) درچوو هاتو ((
مافی ئازادی ادبین ب شویکی بنتی برجست کراو،
ئازادی ادبین و پیوکردنی بیروباو مومارس دکرن بب
هر کت و بنـدك، چـونک ئمـان مـافی بنتـی و سـروشتی هر

مرۆڤەکن)) هەروەك لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا ئەم مافانە بەرزەقی لە ڕێکەوتنامەو بەڵگەنامە نێودەوڵەتییەکاندا هاتون، بۆ نموونە لە ماددەی (19)ی جاری گەردوونی مافی مرۆڤدا هاتوە: ((ئازادی ڕادەبڕین و گوزارشت کردن کە مافی ڕادەربڕین و گوزارشت کردن دەگرێتەوە دوور لە هەر ڕێگری و لەمپەرێك و دوور لە پەراوێزخستن و وەلانانی بیروبۆچونەکان، دەبڕینیان و پەخش کردنیان بە هەر ئامرازێك بێت بەبێ سنوردانان(.)

لە پەیمانی نێودەوڵەتی تایبەت بە مافە مەدەنی و سیاسییەکاندا هاتوە:-

1 ـــ مافی هەر مرۆڤێکە گوزارشت لە ڕاوبۆچونەکانی بکات بەبێ ڕێگری.

2 ـــ هەموو مرۆڤێك مافی ڕادەربڕینی هەیە ئەم مافە هەریەکە لە وەرگرتن و پێدانی زانیاری و دەربڕینی بیروڕا و وەرگرتن و گواستنەوەی بە ئەوانی تر دەگریتەوە بەبێ دانانی سنوربەندی، ئینجا بە وتن یان بەنوسراو یان بە چاپکراو یان هەر ئامرازێکی تر بێت.

3 ـــ ئەو تێکستانەی لە بڕگەی (2)ی ئەو ماددەیە هاتون ئەرك و بەرپرسیارێتی تایبەتن.

4 ـــ دەشێت هەندێك کۆت و بەند هەبن بەڵام دەبێت بەدەقی یاسا دیاریبکرێن، لەبەر یەکێك لەم هۆکارانە( ):

أ ـــ ڕێزگرتنی ماف و سومعەی ئەوانی تر.

ب ـــ پاراستنی ئاسایشی گشتی(نەتەوەیی) یان سیستمی گشتی یا سەلامەتی و ئادابی گشتی. لە هەرێمی کوردستان خۆپێشاندان و گردبوونەوەی هاووڵاتیان بە یاسا ڕێکخراوە، بەپێی بڕیاری ژمارە (١٧)ی ساڵی 2010، سەرۆکایەتیی هەرێمی کوردستان لە ڕۆژی 8ی کانوونی یەکەمی 2010دا یاسای ژمارە (11)ی ساڵی ٢٠١٠ پەسەند کردووە، کە بە (یاسای ڕێکخستنی خۆپێشاندان لە هەرێمی کوردستان-عێراق) ناسراوە. بەپێی ئەم یاسایە خۆپێشاندان مافێکی دەستوورییە و بەپێی یاسا پیادە دەکرێ بۆ هەر تاکێکی کۆمەڵگا و بە پشتیوانیی ئەو یاسایە جەماوەر گوزارشت لە ڕای خۆی دەکات بە پێشاندانی خواستە ڕەواکانی خۆی بە شێوەیەکی ئاشتیانە و مەدەنیانە و پاراستنی بەرژەوەندییە گشتی و تایبەتییەکان بەهەند وەرگرتن و ڕەچاوکردنی پرەنسیپ و ڕێساکانی تایبەت بە ماف و ئازادییەکان دوور لە ئاژاوەگێڕی و تێکدان

لە ماددەی سێیەم/ بڕگەی دووەمدا هاتوە ((ناکرێت خۆپیشاندان بکرێت بەبێ پێشکێشکردنی داواکاری بە وەزیر یان سەرۆکی یەکەی کارگێڕی و وەرگرتنی ڕەزامەندی نوسراو))، وەك لە دەقەکەدا دیارە جەخت لە وەرگرتنی مۆڵەت کراوەتەوە نەك ئاگادار گردنەوە، بەڵکو

ئەمە مۆڵەتی پێش وەختەیە، ئەمەش پێچەوانەی دەستورو یاسا نێودەوڵەتییەکانە، لە بەرئەوەی مافی خۆپیشاندان و ئازادی بیرورا مافێکی سروشتی هەرتاکێکی نێو کۆمەڵگایە، بە جیاوازی ڕەگەز و نەتەوە و ئاین، یاهەر بیروباوەڕو ئایدیایەکی تر.